

Marzena Matla

Wokół wyboru (nominacji) pierwszych biskupów praskich

Historia Slavorum Occidentis 1(10), 40-63

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARZENA MATLA (POZNAŃ)

WOKÓŁ WYBORU (NOMINACJI) PIERWSZYCH BISKUPÓW PRASKICH*

Słowa kluczowe: organizacja kościelna, biskup, Przemysłidzi, Czechy X-XI w.

Keywords: ecclesiastical organisation, bishops, the Přemyslids, tenth-eleventh-century Bohemia

Abstract: This paper aims to identify the circumstances in which bishops of Prague were appointed (from the 970s to the 1030s), particularly the first bishop Dietmar, in the context of the incorporation of the Bohemian Church into the Church of the Holy Roman Empire and the subordination to the Archbishop of Mainz. There has been an ongoing debate in current historiography over who selected candidates for the position of bishops: the Bohemian duke or the German ruler, who granted investiture.

W roku 976 zakończony został proces erygowania biskupstwa praskiego, wyświęcony został bowiem pierwszy biskup Dietmar¹. Nowo utworzone

---

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2014–2019 (projekt nr 0046/NPRH3/H11/82/2014).

¹ Problem początków diecezji praskiej, powstałej w latach 973–976 posiada już obszerną literaturę przedmiotu, starsze badania omówił F. Graus, *Tausend Jahre Prager Bistum (Eine Literaturbericht)*, Jahrbuch für Geschichte Osteuropas 23 (1975), s. 525–535; z nowszych prac zob. D. Třeštlík, *K založení pražského biskupství v letech 968–976: pražská a řezenská tradice*, [w:] *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráníovi*, red. J. Pánek, Praha 2004, s. 179–196; D. Kalhous, *Záhadné počátky pražského biskupství*, [w:] *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, red. E. Doležalová, R. Novotný, Praha 2004, s. 195–208; tenże, *Anatomy of a Duchy. The Political and Ecclesiastical Structures of early Přemyslid Bohemia*,

biskupstwa czeskie (praskie i przypomnijmy jednocześnie morawskie) podporządkowano arcybiskupowi mogunckiemu, w którego kompetencjach będzie odtąd (po wiek XIV) wyświęcanie czeskich dostojników kościelnych. Z kolei prawo do inwestytury przypadnie władcy niemieckiemu, choć jednocześnie to książęta czescy czują się uprawnieni do decydowania o swoim Kościele i jego zwierzchnikach. Już zatem u zarania funkcjonowania hierarchów praskich uwidacznia się wyraźnie ich, jak to określa P. Hilsch, „die zwiespältige Stellung zwischen Reich und Herzogtum”². Jakkolwiek problem ten był już podejmowany przy licznych analizach dotyczących rozwoju Kościoła w Czechach, pozostaje nadal kwestią nierozstrzygniętą, co przejawia się również w nowszej historiografii, kto dokonywał wyboru kandydatów na stanowisko biskupów w pierwszym okresie funkcjonowania diecezji: książę czeski czy właśnie udzielający inwestytury niemiecki król/cesarz? Większość badaczy uznaje to za elementarne uprawnienie księcia czeskiego, wobec ścisłej zależności biskupa od władcy, zatwierdzeniu cesarskiemu przypisując jedynie rolę formalną³, ale pojawiają się też zdania, że rola inwestytury i wyświęcenia dawała biskupowi znaczną niezależność i pozycję analogiczną do biskupów niemieckich, różnica sprowadzać się miała do tego, „że na objęcie stanowiska potrzebował zgody – może tylko formalnej – przemysłidzkiego księcia”⁴. Przyczyna rozbieżności tkwi, co jest typowe dla okresu wczesnego średniowiecza, w ubóstwie źródeł, dopiero bowiem ich stopniowe narastanie od wieku XI pozwoliło zaobserwować, że poczynając od biskupa praskiego Sewera droga na ten urząd często wiodła poprzez bliską współpracę z władcą

Leiden–Boston 2012, s. 143 nn (tam dalsza literatura); na polskim gruncie zob. G. Labuda, *Czeskie chrześcijaństwo na Śląsku i w Małopolsce w X i XI wieku*, [w:] *Chryścianizacja Polski południowej. Materiały sesji naukowej odbytej 29 czerwca 1993 roku*, red. J. Małeckiej, Kraków 1994, s. 73–98 (przedruk [w:] tegoż, *Studia nad początkami państwa polskiego*, t. III, Wodzisław Śląski 2012, s. 167–183, zwł. Ekskurs II); M. Matla-Kozłowska, *Pierwsi Przemysłidzi i ich państwo. Ekspansja terytorialna i jej polityczne uwarunkowania*, Poznań 2008, s. 198 nn.

² P. Hilsch, *Der Bischof von Prag und das Reich in sächsischer Zeit*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 28 (1972), s. 1–41, tu s. 3 n.

³ Zob. przykładowo V. Novotný, *České dějiny*, t. I, cz. 1: *Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha 1912 (dalej ČD I,1), s. 589 nn; J. V. Polc, *Církevní správa v Čechách do poloviny 14. století*, [w:] tegoż, *Česká církev v dějinách*, Praha 1999, s. 38; J. Žemlička, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997, s. 23.

⁴ J. A. Sobiesiak, *Bolesław II Przemysłida (†999). Dynasta i jego państwo*, Kraków 2006, s. 188. Pośrednie stanowisko, uwzględniające wpływ obu stron, zajmował P. Hilsch, *Der Bischof von Prag, passim*.

czeskim, zapewne wiązała się z działalnością w książęcej *capelli*, ewentualnie innymi rodzajami powiązań z dworem⁵. Wyjątkiem był tu biskup praski Jaromir-Gebhard, Przemyślida (1068–1090), z którym przegrał kandydat księcia Wratysława II Lanczo. Tu jednak zdecydowały inne czynniki: wola zmarłego ojca Brzetysława I oraz opozycja młodszych braci, książąt morawskich i części możnych przeciw księciu praskiemu⁶. Jak jednak wyglądał okres poprzedzający objęcie biskupstwa przez biskupa praskiego Sewera?

Przy próbie odpowiedzi na to pytanie kluczowa zdaje się być osoba pierwszego biskupa, Dietmara, jednak, jak zaraz pokażemy, natrafiamy tu na więcej niejasności niż wskazówek. Datę objęcia stolicy praskiej odnotowały zabytki czeskie, jednak nie zasługują one w tym względzie na zaufanie⁷. Pomocą natomiast służą nam *Catalogi episcoporum Argentinensium*, w świetle których został on wyświęcony w Brumath w Alzacji przez arcybiskupa

⁵ M. R. Pauk, E. Wólkiewicz, *Ministri enim altaris ministri curie facti sunt. Ottońsko-salicki system Kościoła Rzeszy i jego oddziaływanie w Europie Środkowej XI-XII wieku*, [w:] *Kościół w monarchiach Przemyślidów i Piastów*, red. J. Dobosz, Poznań 2009, s. 112 nn; M. R. Pauk, *Capella regia i struktury Kościoła monarszego w Europie Środkowej X-XII wieku. Ottońsko-salickie wzorce ustrojowe na wschodnich rubieżach łacińskiego chrześcijaństwa*, [w:] *Granica wschodnia cywilizacji zachodniej w średniowieczu*, red. Z. Dalewski, Warszawa 2014, s. 228, 230 n.

⁶ Por. *Cosmae Pragenses Chronica Boemorum*, ed. B. Bretholz, MGH SS n. s., t. II, Berlin 1923 (dalej cyt. *Cosmae Chronica*), lib. II, 18, 22–25, s. 110, 113–118; D. Kalhous, *Jaromír-Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038–1090) (Několik poznámek k jeho životu)*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 9 (2003), s. 29.

⁷ *Cosmae Chronica*, lib. I, 23, s. 44–46 umieszcza wydarzenie między latami 967 i 968. Niewiele też wnoszą nader skrótołe przekazy rocznikarskie, w których pojawia się jedynie imię biskupa i nazwa stolicy, zaś datacja jest rozbieżna. Wpływ Kosmasy widać niewątpliwie w *Rocznikach praskich* (z datą 966: *Hoc anno constitutus est Pragensis episcopus. Dethmarus primus Pragensis episcopus, Letopisy pražské*, ed. J. Emler, [w:] *Fontes rerum Bohemicarum* (dalej FRB), t. II, cz. 2, Praha 1875, s. 376. Z kolei *Letopisy české*, ed. J. Emler, [w:] FRB, s. 381 umieszczają wydarzenie pod rokiem 974: *Pragensis ecclesia cepit habere episcopum nomine Dietmarum*, analogicznie też Beneš Minoryta, *Benedicti Minoritae dicti Chronica et eius continuatio*, ed. L. Dušek, [w:] *Franciszkanie w Polsce*, red. J. Kłoczowski, T. I, cz. 2–3, Kraków 1993, s. 334 i *Auctarium Mellicense*, ed. W. Wattenbach, MGH SS, Bd. IX, Hannoverae 1851, s. 536. Z polskich rok 974 powtarza *Rocznik Traski* i *Rocznik małopolski* z kodeksu szamotulskiego, zob. *Rocznik małopolski*, ed. A. Bielowski, [w:] MPH III, Warszawa 1961, s. 141 (*primus Pragensis episcopus Dithmarus nomine confirmatur*); *Rocznik Traski*, ed. A. Bielowski, [w:] MPH, t. II, Warszawa 1961, s. 828 (*ecclesia Pragensis primo cepit habere episcopum Dethmarum nomine, ex ammonicione Dobravce*). Odrebnym problemem jest niewątpliwie kwestia wyraźniej zależności poszczególnych zabytków, na którą brak tu jednak miejsca.

mogunckiego Willigisa, przy współudziale biskupa strasburskiego Erkenbalda⁸, prawdopodobnie między 3 a 18 stycznia 976 r.⁹ Jeszcze w tym samym roku, 28 kwietnia, wraz z biskupem morawskim wziął udział w synodzie mogunckiego metropolity¹⁰. Niektórzy widzą w nim mnicha korwejskiego¹¹, jednak wniosku tego nie sposób zweryfikować.

Brak nam również jednoznacznej pewności, kiedy Dietmar zmarł. Datę podaje Kosmas, jednak w duchu swych zmodyfikowanych okoliczności powstania biskupstwa praskiego, mianowicie 2 stycznia 969 r.¹², przy czym chronologia ta, jak wynika nawet z samej daty wyświęcenia, jest nie do przyjęcia. Pomocą zwykle służą roczniki, które pod 982 r. odnotowały wybór jego następcy Wojciecha Sławnikowica¹³, zatem większość badaczy na ten rok datuje też zgon pierwszego dostojnika na praskiej stolicy biskupiej¹⁴.

⁸ *Catalogi episcoporum Argentinensium*, MGH SS, Bd. XIII, s. 323 odnotowały ten fakt przy okazji wyliczania aktywności w tym zakresie strasburskiego biskupa Erkenbalda, który *cum Willigiso Maguntino archiepiscopo [consecravit-MM] Gamenolfum Constantiensis ecclesiae episcopum apud Erestheim. Cum eodem Dietmarum Pragensis ecclesiae episcopum apud Buchmagod.*

⁹ Datę ustalił A. Naegle, *Kirchengeschichte Böhmens*, Bd. I, cz. 2, Wien-Leipzig 1918, s. 456 na podstawie itinerarium cesarskiego (3 I 976 Otton wystawia dyplom w Erstein, zaś 18 I już w Bruchsal (*MGH Diplomatum regum et imperatorum Germaniae*, t. II: *Otonis II. et III. Diplomata*, Hannoverae 1893, nr 124 i 125, s. 140-142); podobnie Z. Fiala, *Dva kritické příspěvky ke starým dějinám českým*, Sborník historický 9 (1962), s. 60; P. Hilsch, *Der Bischof von Prag*, s. 14 n; inaczej V. Novotný, ČD I,1, s. 594 n, który wskazywał rok 975; tak też F. Dvorník, *Zrod střední a východní Evropy. Mezi Byzancí a Římem*, přel. P. Slunéčko, Praha 1999, s. 101.

¹⁰ Na którym miano złożyc z urzędu Gozmara: *Quapropter auctoritate ipsius astipulantibus quoque assessoribus nostris venerabilibus episcopis Spirensi, Warmaciensi, Pragensi, Moraviensi pro manifesto parricidio Gozmarum ab officio et beneficio deposuimus (...)*, *Mainzer Urkundenbuch*, Bd. I: Die Urkunden bis zum Tode Erzbischof Adalberts I. (1137), bearb. M. Stimming, Darmstadt 1932, nr 219, s. 135; regest *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, ed. G. Friedrich, t. I, Pragae 1904-1907 (dalej CDB), nr 34, s. 40-41.

¹¹ F. Graus, *Böhmen*, s. 29 n, 37; J. Kadlec, *Přehled českých církevních dějin*, t. I, Rzym 1987, s. 62; J. A. Sobiesiak, *Bolesław II*, s. 192.

¹² *Cosmae Chronica*, s. 46.

¹³ *Rocznik krótki*, ed. Z. Kozłowska-Budkowa, [w:] *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, MPH s. n., t. V, Warszawa 1978, s. 232; *Rocznik krakowski*, ed. A. Bielowski, MPH, t. II, Warszawa 1961, s. 828; *Rocznik Traski*, tamże, s. 828; *Auctarium Mellicense*, ed. W. Wattenbach, MGH SS, Bd. IX, Hannoverae 1851, s. 536; *Letopisy české*, ed. J. Emler, [w:] *Fontes rerum Bohemicarum*, t. II, cz. 2, Praha 1875, s. 381 (choć z błędem kopisty (o jedno dziesięciolecie), jednak chronologicznie zapiska właściwie zaszerogowana).

¹⁴ V. Novotný, ČD I, 1, s. 600 n; F. Graus, *Böhmen*, s. 37; J. Kadlec, *Přehled*, s. 63 n; G. Labuda, *Święty Wojciech. Biskup-męczennik, patron Polski, Czech i Węgier*, Wrocław 2000,

Ostatnio jednak David Kalhous – odwołując się do świadectwa legend wojciechowych o udzieleniu inwestytury i wyświęceniu Wojciecha, co nastąpiło w czerwcu roku 983¹⁵, uznał, że śmierć Dietmara również należy łączyć z początkiem tego roku. Przyjmuje bowiem, że wybór następcy zwykle następował wkrótce po zgonie poprzednika, odwołując się do kanonów kościelnych pozwalających na najwyżej trzymiesięczne opóźnienie w tym zakresie¹⁶. Ową chronologiczną różnicę i znaczący czas między oboma aktami zauważoną już wcześniej, próbowano też tłumaczyć inaczej, np. nieustannym przebywaniem Ottona II we Włoszech (od grudnia 981 do śmierci w grudniu 983)¹⁷. Wydaje się, że jednoznaczne rozstrzygnięcie tej kwestii nie jest możliwe, jednak moim zdaniem założenie, że w młodym państwie środkowoeuropejskim w wieku X, kilka lat po założeniu biskupstwa, ściśle przestrzegano zasad prawa kanonicznego nie wydaje się konieczne. Przypomnijmy też, że podobna sytuacja zaistniała w Czechach w końcu XI w. Wybrani w 1091 r. na biskupstwo praskie i morawskie Kosmas i Andrzej otrzymali wprawdzie inwestyturę w styczniu 1092, ale już wyświęcenie (abstrahując od przyczyn) odbyło się w 1094 r.¹⁸

W tym momencie dochodzimy do kwestii najbardziej nas tu interesującej, mianowicie czym właściwie kandydatem był pierwszy biskup praski: księcia czeskiego Bolesława II czy cesarza Ottona II? Wedle czeskiego kronikarza Kosmasa (ks. I, 23) Dietmar to uczony mąż, „kapłan z wyświęcenia, mnich ze ślubów”, który przybył z Saksonii do Pragi w celach religijnych. Dość szybko miał pozyskać przyjaźń i łaskę księcia Bolesława II, co przy znajomości języka słowiańskiego przybysza miało spowodować, iż książę „zwołał duchowieństwo, starszych ziemi i lud” i przekonał ich do wybrania go na biskupa. Następnie wysłano go do Ottona I z prośbą o zgodę na wyświęcenie¹⁹.

---

s. 104; N. Profantová, [w:] M. Bláhová, J. Frolík, N. Profantová, *Velké dějiny zemí Koruny české*, t. I, Praha-Litomyšl 1999 (dalej cyt. *Velké dějiny*), s. 307.

¹⁵ Inwestyturę otrzymał 3 czerwca w Weronie, wyświęcenie odbyło się 29 czerwca w Moguncji, szerzej J. Karwasińska, *Moguncja czy Werona miejscem inwestytury?*, *Studia Źródłoznawcze* 11 (1966), s. 67–78 [przedruk: tejże, *Święty Wojciech. Wybór pism*, Warszawa 1996, s. 191–204]; zob. też G. Labuda, *Święty Wojciech*, s. 106.

¹⁶ D. Kalhous, *Svědectví z první ruky? Nad pramennou hodnotou nejstarších vojtěšských legend*, *Historia Slavorum Occidentis* 2012, nr 1 (2), s. 40 i przyp. 20.

¹⁷ V. Novotný, *ČD I*, 1, s. 613 n; G. Labuda, *Święty Wojciech*, s. 106.

¹⁸ *Cosmae Chronica*, lib. II, 49–50, s. 155–157; lib. III, 2, s. 162 n; *Velké dějiny*, s. 746, 748.

¹⁹ *Igitur quidam de Saxonia vir mire eloquentie et literalis scientie, nomine Diethmarus, presbiter promotione, monachus professione, olim in antea diebus causa orationis venerat Pragam.*

Nie będziemy tu relacjonować przytoczonej przez Kosmasa zawartości pisma do cesarza, który miał oczywiście zgodę wyrazić, zlecając wyświęcenie arcybiskupowi mogunckiemu. Następnie Dietmar wrócił do Czech i został intronizowany w kościele św. Wita²⁰.

Zastrzeżeń do relacji Kosmasa jest wiele, przede wszystkim natury chronologicznej – kronikarz umieszcza wydarzenie między latami 967 a 968, wspominając imiennie cesarza Ottona I, choć wiemy, że wyświęcenie przypadło na czasy jego syna, który też musiał Dietmarowi udzielić inwestytury. Jest jednak rzeczą powszechnie znaną, że kronikarz zdeformował datę i okoliczności początków praskiego biskupstwa i wyświęcenia dwóch pierwszych biskupów, albo sam, aby przypisać zasługi na tym polu swemu ulubionemu bohaterowi Bolesławowi II, nie zaś jego ojcu – zabójcy św. Wacława²¹, albo po prostu pozwalała mu na to jakaś niejasna tradycja, która uformowała się, by łączyć owe początki z tradycją świętowojechową²². Dodajmy jeszcze, że nie zachował się również list do władcy niemieckiego w jakiegokolwiek innej postaci poza kroniką, stąd badacze słusznie powątpiewają w jego autentyczność²³.

Innych informacji Kosmasa nie sposób jednoznacznie zakwestionować, choć musimy mieć świadomość, że swoje dzieło pisał niemal 150 lat od

---

Qui dum ducis secundi Boleslai deveniret ad noticiam, in brevi tempore magnam eius gratiam adeptus fuerat et amicitiam. Et quoniam Sclavonicam perfecte linguam sciebat, hunc per suos legatos dux advocat, clerum, primates terre et populum convocat atque suis precibus et monitis efficit, ut eum sibi in episcopum omnes communi assensu eligant. Postea autem die, ut duci placuit, favorabili acclamatione ab omnibus in episcopum Diethmarus eligitur et ad imperatorem christianissimum Ottonem, filium Heinrici imperatoris, ex parte ducis et totius cleri atque plebis cum his transmittitur literis (...), Cosmae Chronica, s. 44–45; Kosmasa Kronika Czechów, tł. i oprac. M. Wojciechowska, Warszawa 1968, s. 144.

²⁰ *Cosmae Pragensis Chronica*, s. 45.

²¹ O stosunku Kosmasa do obu Bolesławów i deformacjach zob. m.in. Fiala, *Dva kritické*, s. 56 nn; D. Třeštík, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepiscectví a politického myšlení*, Praha 1968, s. 60 nn; J. Sláma, *Český kníže Boleslav II.*, [w:] *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (†7. února 999)*, red. L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 9; D. Třeštík, *O Kosmovi a jeho kronice*, [w:] *Kosmova Kronika česká*, tł. K. Hrdina, M. Bláhová, Praha-Litomyšl 2005, s. 14; J. A. Sobiesiak, *Postać Bolesława II Przemysłydy (†999) w narracji Kosmasa. Książę Pobożny?*, *Historia Slavorum Occidentis* 2012, nr 1(2), s. 104–117.

²² Por. Z. Fiala, *Dva kritické*, s. 58.

²³ Z. Fiala, *Dva kritické*, s. 58 domniemywał, że kronikarz ułożył go na podstawie znanych sobie późniejszych dokumentów tego rodzaju (i zwyczaj ten przeniósł na początki biskupstwa).

opisywanych wydarzeń, zaś jego źródła nie zawsze są łatwe do rozpoznania²⁴. Zauważmy jednak, że – poza chronologią – jego dane w zasadzie nie muszą odbiegać od realiów: sposób wyboru na biskupa na zgromadzeniu jest możliwy, podobnie bowiem przebiegała elekcja jego następcy, Wojciecha Sławnikowica, potwierdzona przez hagiografię. Przypomnijmy ją pokrótce. W wersji żywotu pierwszego (rozdz. 7): „Po śmierci zaś biskupa [Dietmara-MM] odbyło się niedaleko od miasta Pragi zebranie osieroconego ludu z udziałem księcia owego kraju; i pilnie rozważano kogo należy wybrać na jego miejsce. Wtedy orzekli wszyscy jednogłośnie: »I kogóż innego, jak nie ziomka naszego Wojciecha, którego czyny, szlachectwo, bogactwa i życie odpowiednie są dla tej godności? (...)«”²⁵. Z kolei autor drugiej legendy, Brunon z Kwerfurtu, relacjonuje rzecz nieco bardziej realistycznie (rozdz. 8): „Zbierają się książęta panujący oraz starszyzna, różnie wyrokują o wyborze nowego pasterza. W końcu wszyscy podnoszą ręce [i] napełniają przestworza okrzykami, że nie mają nikogo lepszego i że nie kto inny powinien zostać ich biskupem, jak tylko rodak Wojciech (...)”²⁶. Jak wiadomo bowiem, na ówczesnych wiecach dominująca rola przypadała księciu i możliwym, lud zatwierdzał tylko decyzje aklamacją²⁷.

Idźmy dalej tropem charakterystyki pierwszego biskupa pod piórem Kosmasa. Znajomość miejscowego języka u pierwszego biskupa wyświęconego

²⁴ Por. D. Třeštík, *Kosmova kronika*, s. 50 nn; R. Nový, *Dvoji redakce Kosmovy kroniky Čechů*, [w:] *Problémy dějin historiografie*, t. I, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 2, Studia historica 21 (1981), s. 93–124; patrz też cyt. edycje.

²⁵ Jan Kanapariusz, *Świętego Wojciecha żywot pierwszy*, tekst łac. i komen. J. Karwasińska, tłum. K. Abgarowicz, Gdańsk 2009 (dalej cyt. *Vita I*), cap. 7, s. 71; w wersji łacińskiej: *Post mortem uero episcopi non longe ab urbe Praga factus est conuentus desolate plebis una cum principe illius terrę, et fit diligens inquisitio, quem pro illo ponerent. Responderunt autem omnes uno ore: Et quis alius, nisi indigena noster Adalbertus, cuius actus, nobilitas, diuicię ac uita cum honore concordant?*, tamże, s. 70.

²⁶ *Żywot II. Pasja świętego Wojciecha biskupa i męczennika*, tł. B. Kürbis, [w:] *W kręgu żywotów świętego Wojciecha*, red. O. J. A. Spież OP, Kraków 1997, s. 92; w wersji łacińskiej: *Conueniunt dux terrę et maior populus, et pro eligendo pastore uarias sententias ducunt; omnes tamen ad ultimum manus leuant, aera clamoribus implent: non habere meliorem, nec alium oportere esse suum episcopum, quam indigenam Adalbertum (...)*, S. *Adalberti Pragensis episcopi et martyris Vita altera auctore Brunone Querfurtensi* (redactio longior), ed. J. Karwasińska, MPH s. n., t. IV, cz. 2, Warszawa 1969, cap. 8, s. 7 (dalej *Vita II*); por. *Cosmae Chronica*, lib. I, cap. 25, s. 47.

²⁷ Por. S. Russocki, *Protoparlamentaryzm Czech do początku XV wieku*, Warszawa 1973, s. 33; G. Labuda, *Święty Wojciech*, s. 105; szerzej o słowiańskich wiecach zob. P. Boroń, *Słowiańskie wiece plemienne*, Katowice 1999.

dla słowiańskiego kraju brzmi prawdopodobnie²⁸; również droga do urzędu przez łaskę władcy wydaje się dość naturalna. Z drugiej strony równie możliwe jest przypuszczenie, że Kosmas znał tylko imię pierwszego biskupa, zaś do konstrukcji całego obrazu wykorzystał znane sobie schematy przebiegu tego rodzaju akcji²⁹.

W odniesieniu do postawionego wyżej pytania o to, kto desygnował kandydata, dotychczasowi badacze reprezentowali zasadniczo dwa, oczywiście odmienne, stanowiska. Jedni akceptują wiarygodność informacji czeskiego kronikarza i w Dietmarze widzą kandydata Bolesława II³⁰, inni skłonni są jednak przyjmować w zakresie wyboru arbitralną decyzję Ottona II, wymierzoną w dwór praski w związku z konfliktem czesko-niemieckim, jako że w tym czasie Bolesław II czeski poparł buntującego się przeciw Ottonowi II Henryka Kłótnika³¹. J. A. Sobiesiak czy Z. Dalewski widzieli w tym również chęć zdyscyplinowania księcia czeskiego czy inaczej element nacisku na niego³². Oczywiście w kontekście tego rodzaju argumentacji nasuwa się pytanie, na ile faktycznie świeżo mianowany biskup-cudzoziemiec, o którego realne wprowadzenie na stolicę, a co istotniejsze uposażenie majątkowe,

---

²⁸ W końcu z konieczności znajomości i wykorzystywania języków narodowych chrystianizowanych wspólnot zdawano sobie w Kościele sprawę i już dawniej na potrzeby misji uczono potencjalnych misjonarzy języka Słowian (zwl. ośrodek salzburski), zob. F. Zagiba, *Das Geistesleben der Slaven im frühen Mittelalter. Die Anfänge des slavischen Schrifttums auf dem Gebiete des östlichen Mitteleuropa vom 8. bis 10. Jahrhundert*, (Annales Instituti Slavici 7), Wien-Köln-Graz 1971, s. 114 n; M. Derwich, *Římská církev a slovanský jazyk do konce 9. století. Ze studií o christianizaci raně středověké Evropy*, [w:] *Co můj kostel dnes má, nemůže kníže odníti. Věnováno Petru Sommerovi k životnímu jubileu*, Praha 2011, s. 102 nn; P. Charvát, *Nevyšpytatelné cesty Páně: příchod křesťanství k polabským Slovanům*, [w:] tamże, s. 115.

²⁹ Tak ostatnio J. A. Sobiesiak, *Bolesław II*, s. 192.

³⁰ M. in. V. Novotný, *ČD I*, s. 591 n; F. Graus, *Böhmen*, s. 29 n; J. Kadlec, *Přehled*, s. 62; M. Bláhová, [w:] *Velké dějiny*, s. 362.

³¹ Ch. Lübke uznał to za kontrakcję wobec polityki czeskiego Bolesława II, którą Otton II naruszył zabiegami Czech o autonomię kościelną, Ch. Lübke, *Mocenské faktory na východě otonské říše v době Boleslava II.*, [w:] *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, s. 212.

³² Zdyscyplinowanie, zdaniem J.A. Sobiesiak, przejawiało się „przez przydanie Bolesławowi II potężnego hierarchy, którego pozycja w państwie stanowiła swoistą przeciwwagę, z punktu widzenia Rzeszy, w stosunku do pozycji księcia“, zob. J.A. Sobiesiak, *Bolesław II*, s. 53, 188–194. Z. Dalewski dodaje, że zaangażowanie, jakie dwór ottoński przejawiał podczas zabiegów o założenie diecezji praskiej mogło powodować, że chciał on zachować również kontrolę nad jego osobową obsadą, por. Z. Dalewski, *Modele władzy dynastycznej w Europie Środkowo-Wschodniej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa 2014, s. 41.

pozwalające na funkcjonowanie w nowej diecezji, miał zadbać książę czeski³³, mógł być od razu traktowany jako przeciwwaga (w oparciu o Rzeszę) dla pozycji Bolesława II? Wydaje się to mało prawdopodobne, zgodzić się raczej trzeba z badaczami przyjmującymi, że stosunki Kościół – państwo w krajach tzw. Młodszej Europy w X w. nie pozwalały na zbyt silną pozycję biskupa, zwłaszcza pierwszego po założeniu diecezji³⁴.

Tu warto zastanowić się nad sytuacją, w której wyświęcony biskup nie odpowiadał władcy. Nie sięgając daleko, odpowiedź na to pytanie znajdziemy na gruncie czeskim w zbliżonym czasie. Powołany za Bolesława II kolejny biskup praski Thiedag nie znalazł akceptacji w oczach jego syna i następcy, Bolesława III, który często wypędzał go z diecezji i tylko dzięki interwencji margrabiego miśnieńskiego Ekkeharda, w zależności od którego popadł ów Przemyślida, wracał na swój stolec³⁵. Jednak samo odzyskanie pozycji nie wskazuje, aby biskup mógł dzięki temu być jakąkolwiek realną przeciwwagą dla władcy. Zresztą, czy Ekkehard mógłby ingerować, gdyby nie owa doraźna zależność czeskiego księcia i poważny kryzys państwa czeskiego na przełomie tysiącleci? ³⁶ Jest to mało prawdopodobne, wiek X pokazuje, że książętom czeskim udawało się w konkretnych okolicznościach – przynajmniej czas jakiś – stawiać opór samym cesarzom³⁷. Kiedy dodatkowo spojrzymy

³³ O materialnych podstawach biskupstw zob. Z. Fiala, *Die Organisation der Kirche im Přemyslidenstaat des 10.-13. Jahrhunderts*, [w:] *Siedlung und Verfassung Böhmens in der Frühzeit*, hg. v. F. Graus, H. Ludat, Wiesbaden 1967, s. 134 n; tenże, *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995-1310*, Praha 1975, s. 73. Nie sposób zgodzić się w tym względzie z wnioskiem P. Hilscha, *Der Bischof*, s. 38, że uposażenia udzielali również Sławnikowice.

³⁴ Patrz przyp. 3; por. też I. Hlaváček, *Česká církev, její organizace a správa ve vztahu ke státu do husitství (Několik úvah)*, [w:] *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku* (Acta Universitatis Carolinae-Philosophica et Historica 2/1999), Praha 2003, s. 17, 20 n; P. Sommer, *Církev a český stát od 10. do 13. století*, [w:] *Przemysłidzi i Piastowie – twórcy i gospodarze średniowiecznych monarchii*. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 5-7 maja 2004, red. J. Dobosz, Poznań 2006, s. 50; M. R. Pauk, *Capella regia*, s. 231.

³⁵ *Kronika Thietmara*, tłum. M. Z. Jedlicki, Poznań 1953, lib. VII, 56, s. 549.

³⁶ Według Thietmara Ekkehard: *Boemiorum ducem Bolizlavum, qui cognominatur Rufus, ad militem sibi aliumque ad amicam familiarem blanditiis ac minis adipiscitur*, *Kronika Thietmara*, lib. V, 7(5), s. 257. Charakter tej zależności nie jest do końca jasny, por. B. Krzemieńska, *Kryze českého státu na přelomu tisíciletí*, *Československý časopis historický* 18 (1970), s. 501 n; A. Pleszczyński, *Bolesław Chrobry w Czechach. Realizacja idei Sklawinii czy zwykła ekspansja*, [w:] *Polacy w Czechach, Czesi w Polsce, X-XVIII wiek*, Lublin 2004, s. 137.

³⁷ Wspomnijmy chociażby 14-letni opór Bolesława I wobec Ottona I czy walki Bolesława II przeciw Ottonowi II i Ottonowi III, zob. M. Matla-Kozłowska, *Pierwsi Przemysłidzi*, passim.

na działalność drugiego praskiego biskupa Wojciecha nietrudno zauważyć, że brak zdecydowanego wsparcia władcy wobec oporu wiernych wręcz uniemożliwiało biskupowi pełnienie (w tym wypadku pojętych wprawdzie w duchu zbyt reformatorskim) duszpasterskich obowiązków³⁸. Z kolei Brzysław I (1035–1055) kazał na czas jakiś uwięzić niesubordynowanego biskupa Sewera³⁹ i brak śladów interwencji z Rzeszy na jego rzecz⁴⁰.

Jak więc widać, zarówno cudzoziemiec na urządzie, niecieszący się poparciem władcy, miał słabą pozycję, której utrzymanie wymagało ciągłych interwencji niemieckich protektorów, jak i miejscowy kandydat, wydawałoby się lepiej zakorzeniony, mógł ponieść klęskę czy być obiektem dość bezwzględnej (skądinąd zrozumiałej) kary władcy i przejściowego pozbawienia urzędu. Zatem gdybyśmy mieli założyć inicjatywę Ottona II w zakresie wyboru i wyświęcenia kandydata na praskiego biskupa, podłoże tego kroku musiało być nieco inne. Zanim jednak przejdziemy do ustalenia przyczyn wyboru Sasa Dietmara, spróbujmy najpierw przyjrzeć się, jak wyglądała praktyka powoływania na stolec biskupi w kolejnych dziesięcioleciach. Jednocześnie pośrednio posłużyć nam to może do oceny wiarygodności informacji Kosmasa w odniesieniu do pierwszych biskupów praskich, uwzględniając, że część uczonych jest skłonna uznać prawdziwość wersji dziekana praskiego.

Następca Dietmara, Wojciech Sławnikowic (982/983–997) – abstrahując chwilowo od możliwych, acz dyskusyjnych politycznych pobudek leżących u podłoża decyzji Bolesława II i relacji przemysłidzko-sławnikowskich – był również kandydatem wewnętrznym, nie nominatem dworu niemieckiego. O jego wyborze na wiecu donoszą żywoty, gdyby zaś już wówczas cieszył się wsparciem dworu niemieckiego, hagiografowie nie mieli najmniejszego

---

³⁸ M. Matla-Kozłowska, *Czy państwo Przemysłidów u schyłku X w. „zasługiwało” na arcybiskupstwo? Na marginesie dyskusji o planach ufundowania arcybiskupstwa św. Wojciecha w Pradze*, [w:] *Cognitioni Gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane Profesorowi Jerzemu Strzelczykowi*, red. D.A. Sikorski, A.M. Wyrwa, Poznań-Warszawa 2006, s. 140 n; R. Michałowski, *Święty Wojciech*, s. 210.

³⁹ *Cosmae Chronica*, lib. II, 21, s. 112.

⁴⁰ Wyjaśnijmy przy tym, że biskup naraził się władcy w zasadzie działaniami na rzecz Henryka III, mianowicie w trakcie walk czesko-niemieckich po wyprawie na Polskę (z 1039 r.), podczas oblężenia Pragi we wrześniu 1041 r. porzucił interesy czeskiego księcia i zjawił się w taborze niemieckim (wraz z szeregiem możnych), aby pokajać się za swoje winy, zapewne w obawie przed sądem mogunckiego zwierzchnika i utratą stolca biskupiego. Mieli oni obiecać Henrykowi, że *aut ipsi duci ad caesarem sponte veniendum, aut ipsum propediem in vinculis sese adducturos*, *Annales Altahenses maiores*, a. 1041, s. 29.

powodu tego przemilczać, byłoby to chyba wręcz nobilitujące dla kandydata⁴¹. Taką opcję jednak niektórzy badacze przyjmowali, tzn. Wojciech miał być kandydatem Ottona II – i ewentualnie arcybiskupa mogunckiego Wiligisa – którzy chcieli mieć w Sławnikowicach przeciwwagę wobec Przemysławów⁴². Zdaniem A. Pleszczyńskiego zwołanie wiecu i dokonanie elekcji Wojciecha na Lewym Hradcu wskazuje, iż zamiarem Bolesława II było prze-forsowanie innego kandydata (tj. jego brata Krystiana)⁴³. Ten skądinąd interesujący wniosek nie wydaje się jednak konieczny, zauważono już bowiem, że zarówno ze względu na wybór przez wiec, gdzie książę miał dominującą rolę, jak zbyt młody wiek Wojciecha, Przemysław mógł bez problemu zablokować niepożądanego dla siebie kandydata⁴⁴.

Przejdźmy do dalszych zmian na stolcu praskim. Nie sposób zweryfikować informacji Kosmasa, który jako jedyny podaje, że po Wojciechu kandydatem na biskupstwo miał być brat Bolesława II, tzw. Krystian-Strachkwias, który jednak w trakcie wyświęcania przez arcybiskupa mogunckiego *arripitur atroci demonio*⁴⁵. Gdyby uznać informację za wiarygodny ślad tradycji⁴⁶, to byłby to kolejny „protegowany” czeskiego władcy⁴⁷. W lepszej sytuacji jesteśmy w związku z osobą kolejnego praskiego biskupa Thiedaga (998–1017). Według Kosmasa Bolesław II wysłał posłów do cesarza Ottona III (co odnotowuje pod rokiem 997), prosząc o biskupa dla osieroconej diecezji, ponieważ on sam nie ma w kraju godnych tego urzędu duchownych. Cesarz wybrał Sasa Thiedaga, kapelana królewskiego, uczonego w sztukach wyzwolonych i doskonale znającego język słowiański i wysłał do wyświęcenia przez

---

⁴¹ O wyborze Wojciecha *Vita I*, cap. 7, s. 70; *Vita II*, cap. 8, s. 7, 48.

⁴² K. Maleczyński, *Die Politik Ottos III. gegenüber Polen und Böhmen im Lichte der Meißener Bistumsurkunde vom Jahre 995*, *Lětopis. Jahresschrift des Instituts für sorbische Volksforschung*, Reihe B, 10/2 (1963), s. 199; A. Pleszczyński, *Przestrzeń i polityka. Studium rezydencji władcy wcześniejszego średniowiecza. Przykład czeskiego Wyszehradu*, Lublin 2000, s. 60 nn; J. A. Sobiesiak, *Bolesław II*, s. 204.

⁴³ A. Pleszczyński, *Przestrzeń i polityka*, s. 60–62.

⁴⁴ Por. G. Labuda, *Święty Wojciech*, s. 105.

⁴⁵ *Cosmae Chronica*, lib. I, 30, s. 55.

⁴⁶ Przyjmują m.in. V. Novotný, *ČD*, t. I, 1, s. 657 i przyp. 1; F. Graus, *Böhmen*, s. 37; J. Kadlec, *Přehled*, s. 76; M. Bláhová, [w:] *Velké dějiny*, s. 362; K. Hausberger, *Mission und frühes Christentum. Die kirchliche Beziehung zwischen Regensburg und Böhmen bis zur Errichtung des Bistums Prag*, [w:] *Bayern und Böhmen. Kontakt, Konflikt, Kultur*, hrsg. von R. Luft, L. Eiber, München 2007, s. 8.

⁴⁷ N. Profantová, [w:] *Velké dějiny*, s. 323.

arcybiskupa mogunckiego (7 VII 998), po czym nowy biskup został z zadowoleniem przyjęty w Czechach przez lud i księcia⁴⁸. Przy okazji jego śmierci (tu 11 czerwca 1017) Kosmas umieścił też jego charakterystykę: „Był zaś ten Thegdag (...) ciałem dziewiczy, obyczajami złoty, czynami nadobny, idący śladami swojego poprzednika, ścigający sprośności powierzonego sobie ludu – i jeżeli nie ciałem, to jednak duchem poniósł męczeństwo; ani nie umarł obyczajem ludzi, lecz poszedł za Panem w pokoju”⁴⁹. Również roczniki czeskie wyniesienie Thiedaga odnotowały pod 998 r., śmierć pod rokiem 1017⁵⁰.

Inaczej obraz osadzenia i aktywności Thiedaga w Czechach jawi się w świetle relacji kronikarza merseburskiego Thietmara (ks. VII, 56). Wspominając zgon biskupa w kontekście wydarzeń z roku 1017, pod datą 10 czerwca, odnotował też, że pochodził z klasztoru w Nowej Korbei i posiadał umiejętności lekarskie, dlatego też kiedy Bolesław II „za nieposłuszeństwo wobec Chrystusowego herolda [tj. Wojciecha-MM] dotknięty został paraliżem, wezwał go do siebie za zezwoleniem opata Thietmara i dzięki jego zabiegom

---

⁴⁸ *Cosmae Chronica*, lib. I, 31, s. 56 (pod 997): *Sepe memoratus dux Bolezlaus videns Pragensis ecclesiam suo pastore viduatam dirigit legatos suos ad imperatorem tertium Ottonem rogans, ut Boemiensi ecclesie sponsum meritis dignum daret, ne grex Christo noviter mancipatus redeat ad pristinos vanitatis ritus et ad iniquos actus; quippe profitetur non haberi in tota Boemia tunc temporis clericum episcopatu dignum. Mox cesar augustus Otto, sicut erat in divinis humanisque rebus prudentissimus, annuens petitioni eorum cepit curiosius cogitare, quem de suis potissimum in hoc tam arduum opus dirigeret clericum. Forte aderat in regali curia capellanus nomine Thegdagus, actibus probis et moribus decoratus, liberalibus studiis adprime eruditus, genere de Saxonia, lingua perfecte imbutus Sclavonica. Hunc quia sors obtulerat, omnis regie aule senatus et ipse cesar valde letificatus in pontificem Pragensis ecclesie eligit et collaudat et mittens ad Magontinum archipresulem, quo eum celeriter in episcopum consecrat, mandat. (...) DCCCCLXXXVIII. Non. Iulii consecratus est Thegdagus, honeste a clero et populo Pragensis ecclesie recipitur atque cum magno gaudio ad cornu altaris sancti Viti intronizatur. Dux valde congratulatur, quia pastor bonus suo gregi arridet et grex letus pastori novo alludit. Dodajmy, że akcja Bolesława II pod 997 wynika zapewne z chronologii poprzedzającej, bowiem śmierć Wojciecha odnotował kronikarz pod 996 r. Wiarygodność Kosmasa, a zatem uznanie Thiedaga za kandydata zewnętrznego, przyjmuje np. M. Bláhová, [w:] *Velké dějiny*, s. 362; inni widzą w nim jednak kandydata Bolesława II, por. V. Novotný, *ČD I*, 1, s. 658; F. Graus, *Böhmen*, s. 29 n; N. Profantová, [w:] *Velké dějiny*, s. 323.*

⁴⁹ *Kosmasa Kronika*, ks. I, 39, s. 186; *Fuit autem hic Tegdagus (...) corpore virgineus, moribus aureus, actibus purpureus, sui antecessoris sequens vestigia, commisse plebis persequens flagicia, et si non corpore, mente tamen tulit martirium nec obiit more hominum, sed secutus Dominum in pace in id ipsum dormit et requiescit (...)*, *Cosmae Chronica*, s. 72.

⁵⁰ *Letopisy pražské*, s. 377 i *Letopisy české*, s. 381: sukcesja 998, śmierć 1017; *Benedicti Minoritae Chronica*, s. 335. (błędna sukcesja i męczeństwo Wojciecha w 990 r., śmierć analogicznie).

zaczął czuć się znacznie lepiej”, toteż po śmierci Wojciecha „uzyskał od Ottona III z pomocą wspomnianego księcia rządu nad jego diecezją”⁵¹. Po wzmiance o konflikcie biskupa z następcą Bolesława II, Bolesławem III, kronikarz merseburski zwrócił też uwagę na jego osobowość: „Gości do siebie nie tylko zapraszał (...), lecz wprost ciągnął przemocą i miał tę wadę, że z powodu niezawinionej choroby pił ponad miarę. Był bowiem paralitykiem, a ponieważ trzęsły mu się stale ręce, nie mógł odprawiać mszy świętej bez pomocy stojących przy nim księży. I tak kwękał aż do końca, mam nadzieję jednak, że duszę swoją dobrymi leczył środkami”⁵².

Nie ulega wątpliwości, że bardziej wiarygodny jest tu współczesny wydarzeniom merseburski Thietmar, który dla tego okresu czeskich dziejów posiadał dość dobre informacje. Zauważalna rozbieżność obu relacji (tak do sposobu obioru, jak sylwetki kandydata) dość jednoznacznie podważa informację dziekana praskiego o pierwszych praskich biskupach. Niewątpliwie Thiedag był kandydatem Bolesława II, nie Ottona III, moim zdaniem trudno zwrot *auxilio prefati ducis* [Bolesława-MM] rozumieć inaczej, niż rzeczywisty wybór przez czeskiego księcia, przy czym poprzednie bliskie związki kandydata z Przemyślidą nie mogły być przypadkiem. To, że w dziele niemieckiego kronikarza podkreślona została rola Ottona III dziwić nie może, skoro cesarz wybór zatwierdzał udzielając Thiedagowi inwestytury. Idąc dalej zauważmy, że wedle Kosmasa życie tegoż biskupa było „nadobne” i „cnotliwe” – Thietmar zaś najwyraźniej przytoczył krążące na bieżąco, choć mało chwalebne, opinie, a trudno podejrzewać go o tendencyjne oczernianie dostojnika kościelnego, co więcej pochodzącego z Rzeszy. Zatem charakterystykę Thiedaga u Kosmasa, jakkolwiek zgodną co do narodowości kandydata, również należy odrzucić. Najwyraźniej kronikarz praski, nie mając dostatecznie dużo

---

⁵¹ *Kronika Thietmara*, s. 548–550; *Postera die, id est IIII. Id. Iunii. Thieddegus, Pragensis antistes ac martiris Christi successor Aethelberti, viam universae carnis fideliter adiit. Hic in Nova educatus Corbeia medicinali arte optime instructus est. Quem Bolizlavus senior, ob inobedientiam Christi preconis paralisi percussus licentia Thietmari abbatis vocavit eiusque magisterio levius habere cepit. Sed lampas ardens Woitegus cum ex huius mundi caligine, ut predixi, subtraheretur, auxilio prefati ducis sedem suam is a tertio Ottone ad regendum suscepit (...), tamże*, s. 549.

⁵² *Hic hospites, ut sanctus iubet Gregorius, non solum ad se invitavit, sed etiam traxit, hoc maximum habens vitium, quod ob morbum sibi innocentem bibebat supra modum. Paralticus enim erat, manuum tremore assiduo sine asstantium auxilio presbiterorum missam canere non potuit; sicque usque ad finem languescens bonis, ut spero, animam curabat medicaminibus*, *Kronika Thietmara*, s. 549.

informacji, dodał nie tylko okoliczności powołania, które wydały mu się prawdopodobne, ale i przymioty odpowiadające, jego zdaniem, godności biskupa.

W odniesieniu do kolejnego praskiego biskupa Ekkeharda Kosmas odnotowuje datę obioru (1018) i śmierci (8 VIII 1023) – przy czym pierwsza data jest nieścisła (choć rok w przypadku zapisek rocznych może być błędem „technicznym”), dalej zaś przytacza znów dość szablonową charakterystykę biskupa. Poza schemat wykracza jedynie wzmianka, że zreformował on sposób oddawania dziesięciny, pierwotnie rzekomo ustalony już za biskupa Dietmara⁵³. Owa dodatkowa informacja o dziesięcinach mogłaby być śladem jakiejś tradycji pielęgnowanej przy praskim biskupstwie, choć już przypisanie ich zaprowadzenia Dietmarowi jest raczej własnym dodatkiem kronikarza⁵⁴. Służący nam w poprzednim wypadku jako punkt odniesienia Thietmar odnotował (ks. VII, 65), że cesarz Henryk II przybył 1 października 1017 do Merseburga i mianował Ekkeharda biskupem praskim, polecając wyświęcić go arcybiskupowi mogunckiemu Erkanbaldowi (4 listopada), za pozwoleniem samego biskupa merseburskiego i kronikarza Thietmara jako jego zwierzchnika⁵⁵. Ekkehard był bowiem uprzednio opatem w Nienburgu ponad 23 lata (995–1017), klasztor zaś podlegał zwierzchnictwu hierarchy merseburskiego. Brakuje tu informacji o uczestnictwie w tej akcji czeskiego księcia, pierwotne stanowisko nowego biskupa praskiego też raczej nie

---

⁵³ *Cosmae Chronica*, lib. I, 39, 40, s. 72 i lib. I, 40, s. 75–76: (...) MXXIII. VI. id. Augusti Eccardus quartus episcopus Pragensis ecclesie transivit ab hac luce victurus perpete vita. Fuit autem hic presul contra potentes erectus, erga humiles et mansuetos pius et modestus, facundissimus predicator, largus elemosinarum dator, dominice familie in mensura tritici fidelis dispensator. Hic constituit, ut pro decimatione unusquisque, sive potens sive dives sive pauper, tantum qui de suo pheodo vel allodio araturam haberet, duos modios quinque palmarum et duorum digitorum, unum tritici et alterum avene, episcopo solveret. Nam antea, sicut primo episcopo Diethmaro constitutum erat, pro decimatione duos messis acervos dabant (...). Roczniki zgodne są w dacie obioru, różnią się jednak datą śmierci, która też może wynikać z błędów kopistów: *Letopisy pražské*, s. 377; *Letopisy české*, s. 381 i *Benedicti Minoritae Chronica*, s. 336 następstwo w 1017 r., śmierć: pierwszy zabytek 1024, drugi 1023, trzeci 1022.

⁵⁴ Szerzej M. Matla, *Czemu biskup Dietmar obawiał się piekła? Kilka uwag o możliwościach działania pierwszych biskupów praskich*, [w:] *Stilo et animo. Prace historyczne ofiarowane Profesorowi Tomaszowi Jasińskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. M. Dorna, M. Matla, M. Sosnowski, E. Syska, przy współ. W. Barana-Kozłowskiego, Poznań 2016, s. 335–347.

⁵⁵ *Kronika Thietmara*, s. 561: *Inperator autem Kal. Octobr. Merseburg venit ibique Ekkihardum, Novae civitatis abbatem et huic XXIII annos et V menses presidentem, Pragensi prefecit aecclesiae, eundem II. Non. Novembr. ab Erkaenbaldo archipresule consensu meo consecrari precipiens.*

wskazuje, by musiał on być bliskim współpracownikiem panującego wówczas w Czechach Ołdrzycha.

Czy jednak ów brak informacji o inspiracji/protekcji czeskiej musi oznaczać, że mianowanie Ekkeharda odbyło się bez porozumień z władającym Przemyślidą? Moim zdaniem niekoniecznie. Zauważmy, że akcja ta przypada na czas bliskiej współpracy czesko-niemieckiej, wyświęcenie biskupa praskiego nastąpiło wkrótce po nieudanej wyprawie cesarza Henryka II na Polskę z sierpnia 1017 r. W walkach tych wzięły udział posiłki czeskie z Ołdrzychem na czele, również powrót niemieckich wojsk następował przez Czechy, gdzie Przemyślida cesarza „przyjął (...) i uczcił stosownymi darami”⁵⁶. Wydaje się ze wszech miar wątpliwe, by tuż po klęsce w Polsce chciał Henryk II antagonyzować swojego wiernego czeskiego wasala, narzucając bez konsultacji swojego kandydata na biskupa. Z drugiej zaś strony zauważmy, że z pewnością nie brakowało obu władcom czasu i okazji na rozmowy o obsadzie stolca praskiego, uwolnionego już w czerwcu tego roku. Sądzę, że raczej nieznaną na gruncie czeskim kandydat był celową decyzją księcia czeskiego. Środowisko duchownych praskich mogło być bowiem nieodpowiednie ze względów politycznych: najpierw część jego przedstawicieli współpracowała prawdopodobnie z panującym przejściowo Bolesławem Chrobrym, potem pozbawionym w 1012 r. tronu starszym Przemyślidą Jaromirem. Władza Ołdrzycha, uzyskana poprzez obalenie brata (1012 r.), a utrwalona być może częściowo terrorem wewnętrznym (na co wskazuje pacyfikowanie jakiejś opozycji w 1014 r.)⁵⁷, mogła też nie wzbudzać zbyt dużego entuzjazmu części elit, stąd korzystna byłaby kandydatura na najwyższe wówczas stanowisko kościelne duchownego nie uwikłanego w wewnętrzne obozy czy rozgrywki.

Nie ma również jednoznacznych informacji, czym kandydatem był jego następca, biskup Hizzon (1023 – 1030). Dla tego okresu zabrakło już dobrze poinformowanego merseburskiego biskupa Thietmara, zatem znamy go tylko z przekazu Kosmasa i czeskich źródeł rocznikarskich⁵⁸, z innych

⁵⁶ *Kronika Thietmara*, lib. VII, 59–63, s. 549–559, zwł. 559.

⁵⁷ *Kronika Thietmara*, lib. VI, 99 (60), s. 457; *Die Annales Quedlinburgenses*, ed. M. Giese, Hannover 2004, a. 1014, s. 544.

⁵⁸ *Cosmae Chronica*, lib. I, 41, s. 76 podaje jako datę śmierci rok 1030, III kal. Februarii, tj. 30 stycznia. Zgadza się z nimi część roczników: *Letopisy pražské*, s. 377; *Letopisy české*, s. 381 mają zgodnie śmierć w 1030 r., choć pierwszy następstwo odnotował pod 1024, drugi 1023. Odmienne Beneš Minorityta, który nie tylko sukcesję zapisał pod 1022, ale też śmierć pod 1031, *Benedicti Minoritae Chronica*, s. 336. B. Krzemieńska, *Břetislav I.*

zaś dowiadujemy się jedynie, że uczestniczył w 1024 w synodzie w Hochst⁵⁹. Kosmas nie odnotował nawet jego pochodzenia, zaznaczając tylko, że był szlacheckiego rodu i skupiając się na schematycznej wzmiance o jego działalności dobroczynnej. Za ślad żywej tradycji można chyba uznać końcową informację, że ze względu na piękność ciała i białą głowę „zwany był «biały i miły biskup Hyza»”⁶⁰.

W pierwszej kolejności zastanówmy się, jakie wnioski z powyższego zestawienia możemy wyciągnąć w odniesieniu do kroniki Kosmasa? Moim zdaniem rację mają badacze, którzy podkreślają niedoinformowanie kronikarza w odniesieniu do wydarzeń wieku X i początku XI w., wynikające z braku lub też fragmentaryczności zachowanych źródeł – czasem z ich niewłaściwej i tendencyjnej interpretacji. Wykazane zostało już niejednokrotnie tak dla początków praskiego biskupstwa, jak też wydarzeń i zmian na czeskim stolcu książęcym na przełomie X/XI w., że Kosmas popełniał dość poważne błędy rzeczowe. Mianowicie mylił genealogię Przemyślidów (np. Ołdrzycha i Jaromira uznawał za synów, nie braci Bolesława III, co poprawnie jednak odnotował Thietmar merseburski), błędnie datował władzę Chrobrego w Pradze czy następstwo braci Bolesława III (np. w roku 1004 to Jaromir, nie jak chciał kronikarz Ołdrzych, wkroczył z wojskami Henryka II i odzyskał tron ojcowski)⁶¹, jego charakterystyka Bolesława III stoi w rażącej sprzeczności z tym, co o bezkompromisowości i okrucieństwie tego Przemyśłidy wiemy z kroniki Thietmara⁶²; o tendencyjności w odniesieniu do dwóch pierwszych Bolesławów już wspominaliśmy. Uwzględniając powyższe kwe-

---

Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století, Praha 1999, s. 81, 148 nn opowiada się za datą 1031 (dokonując korekty chronologicznej zapisek rocznikarskich dla tego okresu), choć większość badaczy przyjmuje rok 1030, zob. V. Novotný, *ČD I. 1*, s. 714; P. Hilsch, *Der Bischof*, s. 37; M. Blahová, [w:] *Velké dějiny*, s. 363.

⁵⁹ CDB, t. I, nr 45, s. 49–50.

⁶⁰ *Cosmae Chronica*, lib. I, 41, s. 76: *Hic fuit nobilis genere, sed nobilior opere (...). Nam nulli magis est nota propria sedes, quam sibi carcer et infirmorum erant edes. Nec eum latuit, quod hominum capita vite sint reddita (...). Preterea solitus erat cotidie quater denos pauperes pascere, quibus habunde procurans cibum et potum ipse benedixit et ipse hylariter distribuit. Erat enim et corporis eius pulchritudo insignis, caput capillo albius cigno, unde cognomen obtinuit, ut diceretur albus atque blandus episcopus Izzo.*

⁶¹ Por. D. Třeštík, *Kosmova kronika*, s. 61 nn; B. Krzemieńska, *Břetislav I.*, s. 80 nn.

⁶² Kosmas określa go – przy okazji oślepienia – *vir columbinus et sine felle* (ks. I, 34, s. 61), podczas gdy z kroniki Thietmara (ks. V, 23, s. 283; ks. V, 29, s. 291) wiemy, jak brutalnie rozprawiał się z braćmi i z opozycją – o panowaniu Bolesława III zob. D. Kalhous, *Boleslav III.: kníže na konci časů?*, [w:] *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi*

stie musimy przyznać, że nie możemy z dostateczną dozą zaufania odwoływać się do świadectwa Kosmasa dla okoliczności powoływania biskupów w wieku X (jedynie dla biskupa Wojciecha niewątpliwie dysponował źródłami pisanymi). Większe okruchy – nadal nie dość liczne – żywej tradycji możemy jednak śledzić w jego dziele w odniesieniu do XI, zwłaszcza zbliżając się do połowy tego stulecia. Przykładowo już wzmianka o wyglądzie i przydomku biskupa Hizzo czy szczegóły dotyczące sposobu osiągnięcia biskupiego stolca przez biskupa Sewera (1030/31) (zawdzięczał go, wedle kronikarza, swoim usługom dla księcia Ołdrzycha, zwłaszcza umiejętności przyprawiania ogona z dzika)⁶³ wskazują, że niektóre relacje mógł zasłyszeć już w czasach swej młodości od ludzi pamiętających nie tak odległe przecież wydarzenia (Kosmas urodził się około 1045 r.)⁶⁴.

Nieco inaczej – przynajmniej częściowo – rzecz ma się w odniesieniu do chronologii przytaczanej przez kronikarza. Pomijając zapewne celowo i świadomie zdeformowaną datację założenia biskupstwa praskiego i działalności dwóch pierwszych biskupów, późniejsze daty są nieco bardziej wiarygodne, przynajmniej te, które możemy zweryfikować. W świetle dotychczasowych badań zdaje się nie ulegać wątpliwości, że w Czechach były odnotowywane, zapewne niesystematycznie, może z opóźnieniem, zapiski rocznikarskie już w końcu X w., które około połowy XI w. zostały zredagowane i dopełnione zapiskami niemieckimi, tworząc zaginione *Stare roczniki czeskie*, będące podstawą dla późniejszego dziejopisarstwa⁶⁵. Nie sposób wykluczyć też spisywania zapisek nekrologicznych⁶⁶. Poczynając od sukcesji biskupa Thiedaga po

---

přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, red. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003, s. 221–229.

⁶³ *Cosmae Chronica*, lib. I, 41, s. 76 n.

⁶⁴ B. Bretholz, [w:] *Cosmae Chronica*, s. VII; M. Wojciechowska, [w:] *Kosmasa kronika*, s. 5; D. Třeštk, *Kosmova kronika*, s. 34–39.

⁶⁵ O najstarszym czeskim rocznikarstwie zob. m.in. V. Novotný, *Studien zur Quellenkunde Böhmens*, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 24 (1903), s. 602–615; D. Třeštk, *Anfänge der böhmischen Geschichtsschreibung. Die ältesten Prager Annalen*, *Studia Źródłoznawcze* 23 (1978), s. 1–37; tenże, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997, s. 102 nn; M. Bláhová, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenová hodnota*, t. III: *Historický komentář. Rejstřík*, Praha 1995, s. 92 n; M. Matla-Kozłowska, *Qui a quo – wzajemne wpływy polskiego i czeskiego rocznikarstwa we wczesnym średniowieczu (X–XI w.)*, [w:] *Causa creandi – o pragmatyce źródła historycznego*, red. S. Rosik, P. Wiszewski, *Acta Universitatis Wratislaviensis* No 2783, *Historia* CLXXI, Wrocław 2005, s. 67–89.

⁶⁶ M. Bláhová, *Staročeská kronika*, s. 92.

zgon Hizzona datacja Kosmasa nie odbiega zbyt od dającej się ustalić na podstawie innych źródeł chronologii. Wyświęcenie Thiedaga mogło przypadać na rok 998 (tak też *Roczniki praskie* i *Roczniki czeskie*). Jego śmierć pod 10 czerwca 1017 odnotował Thietmar merseburski, zatem u Kosmasa mamy tylko pomyłkę jednego dnia (11 czerwca 1017). Sukcesję Ekkeharda odnotował Kosmas w 1018, według Thietmara został on jednak wyświęcony w 4 listopada 1017, taką też datę (1017) podają *Roczniki praskie* i *Roczniki czeskie* – jednak pomyłka 1 roku u Kosmasa mogła wynikać z niestaranności przy kopiowaniu. Śmierć Ekkeharda odnotował pod 1023 r. (8 sierpnia), zaś wybór następcy Hizzona pod 29 grudnia tego roku, z czym zgodny jest przekaz *Roczników czeskich*, inne zabytki podają rok wcześniej bądź później. Data 1023 nie pozostaje jednak w sprzeczności z faktem, że w maju 1024 biskup Hizzo wziął udział w synodzie mogunckiego metropolity⁶⁷. Datę śmierci Hizzona potwierdzają (dla 1030 r.) *Roczniki czeskie* i *Roczniki praskie*.

Niemniej jednak, wracając do istoty naszego problemu, powyższe omówienie ukazuje, że tylko w części przypadków, lepiej oświetlonych źródłowo, możemy z większą pewnością wskazać na osobę księcia czeskiego jako tego, który desygnuje kandydata, które to zjawisko, jak już wspomniano, staje się bardziej uchwytnie poczynając od lat 30. XI w. Z drugiej jednak strony sytuację przeciwną, tzn. inicjatorską rolę władcy niemieckiego, mamy ukazaną tylko w przypadku biskupa Ekkeharda, ale tu również można z dużym prawdopodobieństwem domniemywać, na podstawie ówczesnych relacji czesko-niemieckich i sytuacji wewnętrznej w Czechach, że wybór zewnętrznego kandydata był skutkiem prośby jego czeskiego sojusznika Ołdrzycha.

Zatem sugerując się, z konieczności niepełnym, obrazem praktyk w Kościele czeskim w X i początkach XI w. moglibyśmy uznać, że pierwszy biskup Dietmar powinien być kandydatem Bolesława II. Na przeszkodzie przyjęcia tego wniosku stoją jednak konfliktowe relacje czesko-niemieckie w latach 70 X w. Dla pełniejszego zrozumienia sytuacji przypomnijmy choć pokrótce przebieg owego konfliktu⁶⁸.

Pod rokiem 974 źródła mówiące o spisku Henryka Kłótnika przeciw Ottonowi II wymieniają wśród jego popleczników księcia czeskiego Bolesława

⁶⁷ CDB I, nr 45, s. 49 n.

⁶⁸ Szerzej M. Matla-Kozłowska, *Pierwsi Przemysłidzi*, s. 251 nn; J.A. Sobiesiak, *Bolesław II*, s. 48 nn; też: *Sojusz czesko-bawarski w drugiej połowie X wieku i jego konsekwencje polityczne*, *Res Historica* 24 (2007), s. 9 nn.

II⁶⁹, choć ten etap buntu został szybko spacyfikowany, zaś Kłótnik jeszcze w 974 r. uwięziony⁷⁰. Następnie przysłała kolej na rozprawę z Przemyślidą, jednak wyprawa niemiecka z jesieni 975 r. nie odniosła większego sukcesu, skończyła się jedynie spustoszeniem części Czech⁷¹, zaś Czesi prawdopodobnie w tym samym roku w rewanżu spustoszyli majątki klasztoru altajskiego⁷². Na początki roku 976 przypada zagadkowa elekcja biskupa Dietmara, ale też jednocześnie z więzienia ucieka Henryk Kłótnik, inicjując kolejny etap buntu. Również w tej fazie nie odniósł on sukcesu, zatem ostatecznie zdecydował się w czerwcu 976 r. szukać schronienia u wiernego czeskiego sojusznika⁷³. To dalsze popieranie bawarskiego opozycjonisty musiało wywołać reakcję Ottona II – prawdopodobnie w sierpniu 976 r., po spacyfikowaniu Bawarii, najechał on ponownie Czechy⁷⁴. Wyprawa nie przyniosła spodziewanych efektów⁷⁵, zaś odwetowo oddział czeski, dowodzony przez hrabiego Dedi, prawdopodobnie spustoszył ziemie biskupstwa w Żytcu⁷⁶. Dopiero kolejna wyprawa Ottona II przeciw Bolesławowi II, podjęta prawdopodobnie

---

⁶⁹ *Annales Altahenses maiores*, ed. G. H. Pertz, MGH SRG, Hannoverae 1868, a. 974, s. 12; *Lamperti Hersfeldensis Annales*, ed. O. Holder-Egger, [w:] *Lamperti monachi Hersfeldensis opera*, MGH SRG, Hannoverae 1894, a. 974, s. 42.

⁷⁰ *Annales Hildesheimenses* ed. G. Waitz, MGH SRG, Hannoverae 1878, a. 974, s. 23; *Annales Altahenses maiores*, a. 974, s. 12; *Kronika Thietmara*, lib. II, 5, s. 117.

⁷¹ *Annales Altahenses maiores*, a. 975, s. 13; *Lamperti Annales*, s. 42; *Annales Weissenburgenses*, ed. O. Holger-Egger, [w:] *Lamperti monachi hersfeldensis opera*, s. 43; *Annales Ottenburiani*, ed. G. H. Pertz, MGH SS, Bd. V, Hannoverae 1844, s. 4.

⁷² *Annales Altahenses maiores*, a. 975, s. 13.

⁷³ *Kronika Thietmara*, lib. III, 7(5), s. 119; *Annales Hildesheimenses*, a. 976, s. 23.

⁷⁴ Por. Ch. Lübke, *Regesten zur Geschichte der Slaven an Elbe und Oder (vom Jahr 900)*, Bd. II, Berlin 1985, nr 190, s. 268 n; D. Alvermann, *Königsherrschaft und Reichsintegration. Eine Untersuchung zur politischen Struktur von "regna" und "imperium" zur Zeit Kaiser Ottos II. (967) 973–983*, Berlin 1998, s. 305.

⁷⁵ O wyprawie zob. *Kronika Thietmara*, lib. II, 7(5), s. 119.

⁷⁶ Wprawdzie Thietmar, wzmiankując o tym wydarzeniu: *Temporibus hiis ecclesia Citiensis a Boemiorum exercitu Dedi duce capta est et depredata, Hugone primo tunc episcopo hinc effugato* (*Kronika Thietmara*, lib. III, 18 (11), s. 133), łączy to w czasie z powstaniem Słowian Połabskich z r. 983, ale jak już wykazano, jest to błęd. Biskup Hugo zmarł w 979 r., więc wydarzenie musiało być wcześniejsze. V. Novotný, *ČD I, 1, s. 596* i przyp. 3 datował je na 976/977; H. Bulín, *Povstání polabských Slovanů na sklonku 10. století*, *Slovanské historické studie* 2 (1957), s. 14 n ogólniej na 976–978; M. Z. Jedlicki opowiada się za 977 r. (*Kronika Thietmara*, s. 133, przyp. 102), zaś H. Ludat cofał najazd na lata 975/976 r., zob. H. Ludat, *Piastowie i Ekkehardynowie*, *Przegląd Historyczny* 91 (2000), z. 2, s. 194 i p. 71. O tym fakcie mówi Thietmar raz jeszcze, opisując losy hr. Dedi, *Kronika Thietmara*, lib. VI, 50(34), s. 385. Skoro jednak już podczas kolejnej wyprawy Ottona II z 977 r. Bolesław

latem 977 r. – choć nie była militarnym sukcesem niemieckich wojsk⁷⁷, zbiegła się też w czasie z kolejnym buntem opozycji antyottońskiej (tzw. powstanie trzech Henryków: bawarskiego, karyńskiego i biskupa augsburskiego)⁷⁸ – zakończyła wieloletni konflikt. Bolesław II pojawił się w obozie Ottona II z nielicznym orszakiem i w zamian za wycofanie oddziałów niemieckich obiecał przybycie na ottoński dwór i podporządkowanie się⁷⁹, co też się stało podczas Wielkanocy w roku 978⁸⁰.

---

dąży do zamknięcia konfliktu, wspomnianą wyprawę odwetową kierowaną przez hr. Dedi należy zamknąć w okresie: koniec 976 – początek 977.

⁷⁷ *Annales Altahenses maiores*, a. 977, s. 13. Por. też skrótowe wzmianki *Lamperti Annales et Annales Weissenburgenses*, a. 977, s. 42–44 oraz *Gerhardi vita S. Oudalrici episcopi Augustani*, ed. G. Waitz, [w:] MGH SSS, t. IV, Hannoverae 1841, s. 417.

⁷⁸ F.R. Erkens, *Fürstliche Opposition in ottonisch-salischer Zeit. Überlegungen zum Problem der Krise des frühmittelalterlichen deutschen Reiches*, Archiv für Kulturgeschichte 64 (1982), s. 342; W. Glocker, *Die Verwandten der Ottonen und ihre Bedeutung in der Politik. Studien zur Familienpolitik und zur Genealogie des sächsischen Kaiserhauses*, Köln-Wien 1989, s. 177.

⁷⁹ *Annales Altahenses maiores*, a. 977, s. 13. Nieco inaczej widziała ostatnio końcowy etap konfliktu J. A. Sobiesiak, *Bolesław II*, s. 62 n; tejże, *Sojusz czesko-bawarski*, s. 15 nn, zdaniem której Bolesław II poddał się nie w trakcie wyprawy Ottona, ale dopiero po kapitulacji Henryka Kłótnika, może na czesko-niemieckim pograniczu, zaś kronikarz altajski połączył w jedno dwie zapiski „czeskie” z tego samego roku. Zauważmy jednak, że nie wynika to z samego tekstu źródła, brak też dalszych argumentów przemawiających za taką opcją. Przytoczmy najszerszy zapis na temat wydarzeń, zawarty w *Annales Altahenses maiores*, a. 977, s. 13: *Otdo imperator iunior in Boheima duxit exercitum et maximam partem terrae illorum incendio vastavit. Ipse quoque imperator ibi non parvam partem militum exercitus per fraudes et insidias provincialium amisit. Lues autem dissenteriae exercitum multum vastabant. Venit ergo ad imperatorem Bolizlavo cum paucis pacifice, per amicos suos et per semet ipsum supplicans, ut domum rediret, fideliter promittens, se cito secuturum cum muneribus et donis sibi congruis et sui deditioem et totius gentis suae deditioem et subiectionem, quod et impetratum.* Ukorzeniu się Bolesława dopiero po wycofaniu się Ottona II z Czech, w jakimś innym miejscu, nie zaś w trakcie wyprawy, zdaje się przeczyć stawiany przez Bolesława warunek poddania się (wycofanie wojsk) oraz dobre przyjęcie księcia czeskiego w Kwedlinburgu w roku następnym, gdy w tym czasie surowo rozprawiono się z pokonaną opozycją wewnętrzną – samego Henryka Kłótnika ponownie internowano w Utrechcie, por. K. Uhlirz, *Otto II. 973–983*, Leipzig 1902, s. 91 nn; W. Glocker, *Die Verwandten*, s. 178. Nie ma to jednak kluczowego znaczenia dla istoty naszego problemu, ponieważ wyświęcenie Dietmara nastąpiło wcześniej.

⁸⁰ *Annales Altahenses maiores*, a. 978, s. 14; *Lamperti Annales*, a. 978, s. 44; por. H. Hofmann, *Böhmen und das Deutsche Reich im hohen Mittelalter*, Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 18 (1969), s. 23; Z. Fiala, *Vztah českého státu k německé říši do počátku 13. století (Podle kritiky pramenů)*, Sborník historický 6 (1959), s. 58 n; J. Sláma, *Český kníže Boleslav II.*, s. 18.

Jak zatem w powyższym kontekście wytłumaczyć wyświęcenie biskupa Dietmara w styczniu roku 976, co musiało zostać postanowione w końcu 975 r., czyli wkrótce po wyprawie niemieckiej na Czechy i kontrakcji czeskiej? Czy Bolesław II wysłałby swojego kandydata w sytuacji trwającego konfliktu po inwestyturę do Ottona II? Czy Otton II mógł chcieć „nagradzać” biskupem buntowniczego „wasala”? Gdzie zatem tkwić mógł „interes” Ottona II? Odpowiedź, z konieczności, może być jedynie hipotetyczna, niemniej taką próbę podejmiemy.

Przede wszystkim nie sędzę, by Otton II liczył się z realną możliwością dyscyplinowania niesforne go Przemyślidy poprzez wyświęcenie zaufanego człowieka z kleru niemieckiego, bo moim zdaniem cudzoziemiec bez pomocy panującego księcia czy politycznego zaplecza miejscowego nie mógłby umocnić się na nowej stolicy biskupiej, a nawet zapewne realnie funkcjonować bez wsparcia finansowego ze strony władcy. Zakładam więc, że miał to być – po nieudanej wyprawie niemieckiej z jesieni 975 i będącej jej konsekwencją czeskiej „demonstracji oporu” (w postaci najazdu na klasztor altajski) – pokojowy gest Ottona II, próba znalezienia nowej płaszczyzny porozumienia z czeskim księciem w celu oderwania go od współpracy z opozycją, tj. Henrykiem Kłótnikiem. Gest ten mógł być podjęty po jakimś rozejmie z Bolesławem II z końca tego roku – dwór ottoński musiał bowiem zdawać sobie sprawę, że jakkolwiek Henryk Kłótnik został spacyfikowany i uwięziony w Ingelheimie, to jego działania z roku 974 mogły okazać się bardziej niebezpieczne. Przypomnijmy, że pozyskał nie tylko czeskiego, ale też polskiego księcia, co przy innych wystąpieniach z tej doby (najazd duński z 974, bunt grafów flandryjskich Lamberta i Reginara IV⁸¹) stwarzać mogło dla Rzeszy poważne zagrożenie. Jeśli zatem w samym końcu 975 r. doszło do chwilowego rozejmu między walczącymi stronami (Czechami i Rzeszą), w trakcie którego prowadzono negocjacje również o obsadę praskiego biskupstwa, niewątpliwie Bolesław II wolałby zaproponować swojego kandydata (czy kandydatów). Jednak, jak pokazują wydarzenia roku 976, strona czeska najwyraźniej nie była zadowolona z wyniku, skoro w roku 976 Bolesław II znów stoi po stronie Henryka Kłótnika. Moim zdaniem wytłumaczenie postawy księcia czeskiego może być następujące: Otton II (jako gest dobrej woli) uwzględnił czeską potrzebę wyświęcenia pierwszego biskupa, ale już niekoniecznie

---

⁸¹ K. Uhlirz, *Otto II. 973–983*, s. 44 nn; J. A. Sobiesiak, *Sojusz czesko-bawarski*, s. 13 nn.

potencjalnego kandydata Bolesława II, czym mógł wyraźnie zaznaczyć swoją rolę w procesie konstituowania nowego Kościoła czeskiego i wskazać Przemysławowi jego „właściwe miejsce”⁸². Z kolei czeski książę, nie uznając się ani pokonanym militarnie, ani usatysfakcjonowanym polityką cesarza, dotychczasowych powiązań z buntowniczym księciem bawarskim w tej sytuacji nie przerwał i prawdopodobnie nowego biskupa czy biskupów do kraju nie przyjął. Sądzę zatem, że realny czas, kiedy Dietmar mógł swobodnie rozpocząć urzędowanie w nowej stolicy Pradze, to schyłek roku 977⁸³, albo nawet pierwsza połowa roku 978, po ostatecznym unormowaniu czesko-niemieckich stosunków⁸⁴.

Zastanówmy się jeszcze, czy hipoteza o inicjatywie Ottona II przy wyborze kandydata na praski stolec biskupi nie rzuca nowego światła na późniejszy wybór Wojciecha Sławnikowica. Jak już podnoszono w literaturze, Wojciech prawdopodobnie nie osiągnął odpowiedniego wieku do pełnienia tej funkcji (ur. ok. 956)⁸⁵, jednak nie stanowiło to najwyraźniej przeszkody dla jego wyświęcenia. W kontekście doszukiwania się przyczyn wyboru

---

⁸² Nie wiadomo, czy mogłoby się to też odnosić do biskupa morawskiego, o którego osobie nie wiemy nic.

⁸³ Tak P. Hilsch, *Der Bischof*, s. 15; Z. Dalewski, *Modele*, s. 41 n; za wiosną 976 r. opowiada się J.A. Sobiesiak, *Bolesław II*, s. 193.

⁸⁴ Nawet jednak gdyby był, przy hipotetycznym chwilowym rozejmie czesko-niemieckim w końcu 975 r., wyświęconym kandydatem Bolesława II, zauważmy, że w końcu kwietnia 976 przebywa jeszcze w Moguncji, natomiast w tym czasie trwa kolejna rebelia Kłótnika, który już w czerwcu ucieka do Czech. W tej sytuacji Otton II raczej nie nagradzał „nie wdzięcznego” czeskiego buntownika wysyłając mu biskupa, a prawdopodobnie zatrzymał go na terenie Rzeszy, by mieć możliwość innego rodzaju nacisku na Przemysława, którego nowy stolec biskupi nadal nie funkcjonował, lud nie posiadał pasterza, kościoły nie były wyświęcane – a działalności pasterskiej biskupa ratyzbońskiego kraj już nie podlegał. Byłaby to więc naturalna forma represji wobec zbuntowanego wasala. Zresztą tego rodzaju wykorzystywanie duchownych nie było niczym niezwykłym – w końcu niedługo później Henryk II, aby zablokować plany Chrobrego, uwięził poznańskiego biskupa Ungera, *Vita quinque fratrum eremitarum [seu] Vita uel passio Benedicti et Iohannis sociorumque suorum auctore Brunone Querfurtensi/Żywot Pięciu Braci Pustelników [albo] Żywot i męczeństwo Benedykta, Jana i ich towarzyszy napisany przez Brunona z Kwerfurtu*, ed. J. Karwasińska, MPH s. II., t. IV, cz. 3, Warszawa 1973, s. 71 n.

⁸⁵ Por. H.G. Voigt, *Adalbert von Prag. Ein Beitrag zur Geschichte der Kirche und des Mönchtums im zehnten Jahrhundert*, Berlin 1898, s. 16 i s. 249 n, przyp. 83; J. Sláma, *Slavníkovci – významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století?*, *Archeologické rozhledy* 47 (1995), s. 184; J. Strzelczyk, *Apostołowie Europy*, Warszawa 1997, s. 176; G. Labuda, *Święty Wojciech*, s. 80.

w napięciach między Sławnikowicami a Przemyślidami zaznaczmy, że żadne źródła nie uprawniają do wniosku, że potencjalny konflikt mógł zaistnieć już u progu lat 80. X w. (późniejsza polityka Sławnikowica Sobiesława jest kwestią odrębną)⁸⁶. Co jednak istotniejsze, Bolesław II miał drugiego potencjalnego kandydata do tej godności, brata Krystiana (Strachkwasa), mnicha ratybońskiego, który z pewnością lepiej reprezentowałby interesy praskiego księcia – jego też, *virum eloquentem*, postawił na czele poselstwa, którego zadaniem było uzyskanie powrotu Wojciecha⁸⁷. Data jego narodzenia pozostaje zagadką, bowiem wspomina ją jedynie Kosmas, którego informacje w tym zakresie wydają się być tendencyjne⁸⁸. Skoro jednak Bolesław I, urodzony prawdopodobnie po 909 r., zmarł w roku 972⁸⁹, miał przynajmniej czworo dzieci, przy czym trójka jego pozostałego potomstwa na przełomie lat 60/70 X w. była dorosła (Bolesław II samodzielne rządy obejmuje w 972, zaś źródła pozwalają w nim widzieć dojrzałego gracza politycznego; Młada została przez papieża wyznaczona na przeoryszkę nowego klasztoru żeńskiego najpóźniej w końcu lat 60.; Dobrawa ok. 965 została żoną Mieszka), wydaje się wątpliwe, by Krystian był znacznie młodszy tak od swego rodzeństwa, jak od Wojciecha, niewykluczone, że mógł być od Sławnikowica starszy. Czemu zatem Bolesław II nie wyznaczył brata na nowego biskupa praskiego? Moim zdaniem obawiał się braku sukcesu tej kandydatury.

Zwróćmy uwagę na wspomnianą już zwłokę między sugerowanym przez źródła wyborem Wojciecha (początek 982 r.) i jego wyświęceniem (czerwiec 983) – argument o opóźnieniu wskutek pobytu Ottona II w Italii nie wydaje się prawdopodobny, w końcu Wojciech i tak musiał udać się do Werony, ponadto nieodzowna była też podróż do Moguncji celem wyświęcenia. Sądzę zatem, że zwłoka wiązała się z oporami Ottona II, który uznał, że obsada praskiego stolca jest w jego prerogatywach, nie księcia czeskiego, skoro dokonał tego w 976 r. Z kolei Bolesław II, forsując zmianę w sposobie wyboru biskupów praskich na rzecz suwerennej decyzji władców czeskich, wybrał Sławnikowica licząc na to, że kandydat spokrewniony z Ludolfngami będzie łatwiej przyjęty nawet w sytuacji, gdy nastąpiła zmiana decydenta.

⁸⁶ Przegląd dotychczasowej dyskusji zob. M. Matla-Kozłowska, *Pierwsi Przemyślidzi*, s. 331 nn.

⁸⁷ *Vita II*, s. 17.

⁸⁸ *Cosmae Chronica*, lib. I, 17, s. 36.

⁸⁹ *Přemyslovská dynastie. Soupis členů původního českého panovnického rodu*, [w:] *Přemyslovci. Budování státu*, s. 549.

Uwzględniając dobre relacje Sławnikowiców z domem ottońskim i episkopatem Rzeszy, zwłaszcza eksponowane przez hagiografów późniejsze kontakty Wojciecha z Teofano i Ottonem III, taki kandydat miał bardzo duże szanse. Jednocześnie inicjowałoby to trwała już praktykę samodzielnego obsadzania praskiego stolca przez Przemyślidów. Oczywiście są to dalsze hipotezy, których pełna weryfikacja nie jest możliwa.

Jak zatem wynika z powyższych rozważań, jednoznaczna odpowiedź na pytanie, czyim kandydatem był pierwszy praski biskup Dietmar, wobec ubóstwa źródeł, nie jest łatwa. Kontekst polityczny lat 975–976 sugeruje inicjatywę Ottona II i tę opcję uważam za bardziej prawdopodobną, z kolei praktyka kolejnych dziesięcioleci (wieku X i XI) na gruncie czeskim nie pozwala jednoznacznie wykluczyć decyzji Bolesława II. Warto jednak mieć na uwadze, że początki biskupstwa mogły być dopiero czasem tworzenia tradycji prawnej w tym zakresie, w której zwycięstwo odnieśliby ostatecznie władcy czescy.

On the election (nomination) of the first bishops of Prague

Despite the fact that the Prague bishopric was subordinated to the metropolis of Mainz and that newly elected candidates were invested with office by the German ruler, most Czech researchers believe that the designation of a candidate for this position was an elementary right of the Bohemian duke. However, some authors suggest that that the German king/emperor could have had a decisive influence in the earliest period. This discrepancy is due to the dearth and contradictory purport of the earliest sources. The re-analysis of written sources pertaining to the first bishops of Prague has demonstrated that the *Chronica* written by Cosmas, the dean of the Prague, is unreliable as regards the tenth and the early eleventh centuries. The analysis has also shown that although an independence of a Bohemian duke in the selection of candidates for the position of the bishop of Prague is more conceivable starting from Adalbert, the first bishop Dietmar was likely the nominee of Otto II, as indicated by the political context of the years 975–976 and the course of the Bohemian-German conflict.